

Maďarský výbor slovakistických i širších slavistických a komparatívnych štúdií Róberta Kisse Szemána soustredzuje v maďarštině autorovy studie, které vyšly na přelomu 20. a 21. století také německy, česky i slovensky. Je obohacením literární komparatistiky svou konfrontací středoevropské i západoevropské literatury 19. a 20. století, mnoho nového přináší k problematice kollárovské i ke slovenské literatuře v středoevropském kontextu na pozadí slovanických studií, jimiž se autor snaží úspěšně rozšířit svůj základní slovakistický profil.

Richard Pražák

AREÁLOVÝ SLAVISTICKÝ VÝSKUM A KULTÚRNA PAMÄŤ STREDNEJ EURÓPY

Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie, ed. Miloš Zelenka, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008, 182 s.

Najskôr takto by sa našlo výstižné zachytenie problému, ktorému sa venuje práca, ktorá má ambíciu plniť poslanie „viacúčelového“ poznávacieho materiálu v globalizujúcej sa Európe a v štúdiách o genéze tohto procesu, a pripravil ju Miloš Zelenka s pluralitne tematizovaným názvom Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie.

Spôsob, akým predkladá svoj výklad Miloš Zelenka v stati Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie, dáva vedieť, že ide o problém naznačenia, zdôvodnenia a aplikácie tajektórií, ktoré prepoja dostupné poznania z výskumu historiografie, politológie, geografie, diplomacie, náuky o štáte a literárnej vedy, pozabudnúť by sa nemalo na sociológiu či etnografiu a isto by sa našlo aj viac podstatných účastníkov tak náročného procesu pri výklade pojmu a jeho obsahov, aké na seba „nabaľuje“ stredná Európa.

Miloš Zelenka si je tejto skutočnosti vedomí, preto za dostredivé miestom svojho sondovania pojmu a obsahov stredná Európa ustanovil slavistiku a jej moderné ovládanie vývinových a procesových úkonov, ktoré možno sledovať, rekonštruovať či prognózovať cez a prostredníctvom literárnej vedy.

Stredná Európa obsahuje pluralitné javy, procesy, riešenia, ktoré sa podporujú, vylučujú, alebo sa relativizujú vo svojich záveroch, čo podstatne sťažuje určiť pevný a rešpektovaný bod na odvíjanie i rozvíjanie všetkého, čo v priestore a jeho obsahoch stredná Európa znamená i neznamená. Miloš Zelenka túto skutočnosť svojmu čitateľovi oznamuje takto: „V našej úvaze nejde o vyčerpávajúci prehľad jednotlivých koncepcií strednej Evropy v literárněvědném, kulturním či politologickém diskursu, spíše se snažíme pojmenovat základní problémy a obrysově naznačit jejich souvislosti historické, literární a geopolitické“ (s. 3–4). Autor publikácie signalizuje aj ďalší diferenciačný problém, stáva sa ním terminológia spoločenských vied, ktorú používajú pri kontakte so strednou Európou, čo M. Zelenka rieši i tak, že zavedza vymedzie „teritoriálny princíp“ a aktualizuje „fenomén strednej Evropy“, pritom upozorňuje, že pod jeho vplyvom svoje slavistické školenie i poznanie, či zistenia nasmerováva do kultúry, literárnej vedy a umenia.

Metodologický podnet autor dodržiava a vymedzuje svoje spoločenskovedné podložie strednej Európy výskumom a tézami Dionýza Ďurišina, Ivana Dorovského, Franka Wollmana, Reného Welleka, Slavomíra Wollmana, Pavla Koprdu, Karla Krejčího, Iva Pospíšila, Milana Kunderu a mnohých iných z kultúrneho priestoru strednej Európy, ktorí sa s pojmom vyrovnávajú v praktickej politike, politológii, v sociálnych vedách, vo filozofii a v literárnej vede.

Pretože problém terminológie neustupuje ani pod priesečníkom výkladu jednotlivých teórií, zavádza Miloš Zelenka sekundárne pojmy, ktoré zohrali významnú rolu v dejinách spoločenských vied zaujímavých sa o dejiny a realitu strednej Európy z externých prístupov (centrizmus, etnické faktory, ideovo-politické hľadisko, geografický aspekt, geografická symbolika, Mitteleuropa, Východ, Západ a ďalšie), no dôveruje v kompozičnom budovaní svojho výkladu interným pojmom literárnej vedy a slavistiky, ktoré o externých pojmoch „vedia“, nadväzujú na ne a dávajú im kultúrny význam (medziliterárnosť, stredo európsky centrizmus, medziliterárny centrimus, areálový centrizmus, interkultúrna komparatistika, zóna, týl, centrum a región, generálna literatúra, svetová literatúra, národná literatúra, mediteránnosť, faktor jazyka, slohový postup a ďalšie, či iné, ale rovnako závažné pojmy literárnej vedy). Problém strednej Európy v spoločenských vedách a aj v umení má obsah vytvorený časom a jeho dejmi, preto sa Zelenkov výklad dostáva až k pojmom stredo európskej identity, k javu a procesu postmoderna v individuálnom výklade umenie tvoriacich európskych intelektuálov, aby sa záverečná pozornosť sústredila na diskusiu okolo vymedzenia kultúrno-politický areál, a ten by (mohol, mal) niesol v sebe aj identitu kultúrnej entity spoločenstva, ktoré zastupuje.

Spôsob, akým Miloš Zelenka organizoval svoj výklad z horizontu európskych spoločenských vied dosiahol viacero cieľov: upozornil na genézu, vývin a prítomnosť javu stredná Európa, dokázal ho premeniť na dostredivé miesto postojov, funkčnosti, doktrín, objektívneho výskumu, nesúrodých osobnostných postojov i (z)vyhodnocovania jeho existencie pre idey krátkodobé i tie, ktoré, súc napojené na vývinové procesy, chcú prostredníctvom javu stredná Európa vytvarovať miesto emancipácie, harmónie a ustálenosti pre tých i pre to, čo je s jestvovaním tohto priestoru, javu a obsahu spojené.

Aplikačnou časťou publikácie, autor ju nazval Antológia, sú vývinovo prepojené odlišné osobnostné i širšie názorové postoje, vlastne podstatné torzá, ako sa rodili s „narastaním“ problémov okolo strednej Európy. Zelenka ako historik problém, ktorý tematizoval v problémoch vókol strednej Európy, rešpektuje vývin, preto otvára Antológiu časťou zo spisu Jána Kollára o praktickom kultúrnom účinkovaní slovanskej vzájomnosti (O literárnej vzájomnosti medzi rozličnými kmeňmi a nárečiami slovanského národa), pokračuje Pavlom Jozefom Šafárikom o Pomerach národností v Rakúsku, opakovane sa aj vo svojej úvodnej práci venuje všestranne zložitému politologickému spisu Ľudovíta Štúra o Slovanoch (Slovanstvo a svet budúcnosti: túto časť práce prijímame ako obzvlášť podnetnú pre literárnu vedu a jej aplikácie v rozličných stupňoch štúdia literárnej vedy a historiografie i politológie, ale aj dejín filozofie), T. G. Masarykov výklad Svätové revolúcie, ktorá navodila „státni a mezistátni“ reorganizáciu Európy, ktorá najväčšmi zasiahla strednú Európu a Rusko, povojnovú realitu chápe ako problém, kde sa budú riešiť staré a nové teritória a musí vzniknúť dohovor – kľúč na ich ovládanie „centrálnymi mocnosťami“ (s. 80, 86). Prvá svetová vojna a jej geopolitické následky pre európsky kontinent zamestnali aj Richarda N. Coudenhove-Kalergiho v torze Európa po světo-

vé válce s podtitulom *Osvobození východní Evropy*, všima si hospodársky úpadok na kontinente, naznačuje „novú slobodu,“ pretože „Rozpad Rakousko-Uherska měl smysl je v uvolnění cesty k Pan-Evropě“ (s. 91). Zaradenie torza z politickej reflexie Milana Hodžu Československo a stredná Európa jasne dáva vedieť, že otázka strednej Európy v jej vrstevnatosti, je latentná, ba viac, Hodža pôvodnú otázku navrhuje o jednotlivé zložky „praktického“ jestvovania štátu v strednej Európe po nemeckej vojnovnej expanzii a začína štátnym individualizmom, prirodzene si všima agrárny problém, uvažuje o regionalizme, naznačuje pri rozvíjaní svojej reflexie i to, že „Strednú Európu musia organizovať Stredoeurópania“ (s. 104), v tejto súvislosti aktualizuje „formálnu“ Malú dohodu, aby nasmeroval svoju pointu k téze o mieri, ktorý „spočinie na mieri: Francúzsko – Nemecko – nová stredná Európa“ (s. 106). K Francúzsku sa vracia aj Robert Schuman Pre Európu a hovorí o tom, že povojnová Európa musí spolupracovať, ak sa má ponúknuť mladým ľuďom konštruktívnejšia a menej pesimistická vízia budúcnosti (s. 114). O novú strednú Európu sa zaujíma aj Jozef Kirschbaum a navrhuje tri zásady pre usporiadanie strednej Európy (s. 118), z nich je dominantná požiadavka „politickej rovnoprávnosti.“

Antológiu uzatvárajú výňatky z literárnovedných, medziliterárnych a komparatistických prác, ktoré novú strednú Európu konštruujú ako kultúrny útvar Slovánskej literatúry a maďarská literatúra (István Fried), Slovánskej literatúry v kontexte rakúsko-uhorskej štrátosti (S. A. Šerlaimovová), Slovánskej literatúry ve Střední Evropě (Slavomír Wollman), Literární obraz střední Evropy (Antonín Měšťan), aby Antológiu uzavrel globalizujúci príspevok Iva Pospíšila *Wollmanovy Slavismy a antislavismy za jara narodů a jejich přesahy*.

Globalizujúca sa Európa má, ak ju chápeme ako problém i jav, realitu i tézu, aspoň dve podstatné strany a viacero odbočení, ale za všetkým postáva všeobecné želanie zosúladenia života na kontinente tak, aby bol rovnocenný a rovnomerný pre všetkých, ktorí na ňom žijú práve pre jestvujúce odlišnosti a humanitu aj zodpovednosť za prirodzený rozvoj života a civilizácie na ňom.

Viera Žemberová

KLÍČOVÝ VÝZKUM TRANZITIVNÍHO TERITORIA

Cyrilské a latinské pamiatky v byzantsko-slovanskom obradovom prostredí na Slovensku, vedecký redaktor: Peter Žeňuch, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, Bratislava 2007, ISBN 978–80–968971–7–9, 231 s.

Badateľská a publikačná aktivita Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV je impozantná a predovšetkým má významnou mezinárodnú dimenziu: tou je jeho spolupráca s vatikánskym Pontificio Instituto Orientale a s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. (Viz P. Žeňuch: *Slovensko-slovanské a slovensko-neslovanské interdisciplinárne výskumy v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV*. In: *Slavistika dnes*. Kolektívna monografia. Ed.: Ivo Pospíšil. Brno 2008, s. 265–272.) Monografické studie, sborníky a predovšetkým významné edície dokládajú, že ústav svou činnosť zaměřuje k výzkumu tranzitivního teritoria, jímž je dnešní Slovensko a také přilehlé oblasti, na nichž docházelo ke kontaktům různých křesťanských denominací – když už nebereme